

Diệt chủng người Rohingya và Chủ nghĩa dân tộc Phật giáo tại Myanmar

Nguyễn Hồng Bắc

Quá trình chuyển đổi chính trị tại Myanmar đang gặp phải những thách thức từ các cuộc xung đột mang tính tôn giáo và sắc tộc chủ yếu bắt đầu từ năm 2012. Những cuộc xung đột này bắt đầu lan rộng cũng với sự lớn mạnh của phong trào 969 và MaBaTha¹, những tổ chức mang tính dân tộc và tôn giáo do các nhà sư lãnh đạo với mục đích bảo vệ các giá trị và truyền thống Phật giáo. Bài viết này trình bày vấn đề diệt chủng người Rohingya, phân tích những đặc điểm của phong trào dân tộc chủ nghĩa tại Myanmar qua các phong trào 969 và MaBaTha và đưa ra hàm ý chính sách về xung đột tôn giáo và sắc tộc trong bối cảnh chuyển đổi chính trị - xã hội.

Abstract: The political reform in Myanmar has faced the challenge of ethnic and religious conflict since 2012. These conflicts have expanded as long as the 969 and MaBaTha movements have risen. The article provides a general picture of Rohingya genocide, analyses characteristics of the Myanmar national movements such as the 969 and MaBaTha, and has policy implication for ethnic religious conflicts in the context of economic - political transformation.

1. Diệt chủng người Rohingya tại Myanmar

1.1. Tình hình khủng hoảng người Rohingya từ 2012

Hai sự kiện xảy ra vào ngày 28/05/2012 tại thị trấn Ramree, và ngày 03/06/2012² tại thị trấn Toungup là ngòi nổ tạo ra cuộc xung đột bạo lực tại bang Rakhine vào ngày 08/06/2012. Theo báo chính thức của nhà nước Myanmar, The New Light of Myanmar³ đã mô tả trường hợp của một phụ nữ đạo Phật 27 tuổi (Ma Thida Htwe) bị giết và hiếp cùng với tên của 3 tình nghi, được cho là người Bengali đạo Hồi. Những người theo đạo Phật đã tấn công một xe buýt và giết 10

---

¹ Organization for the Protection of Race and Religion

² Myanmar Express. (8 June 2012). Circulating news says the Yangon City Hall will be set on fire; Eleven Media Group. (10 June 2012). Riots escalate due to insufficient security in Rakhine city.

³ New Light of Myanmar. (5 June 2012); The New Light of Myanmar. (19 June 2012)..

người dân đạo Hồi. Đến tháng 10/2012, số người chết đã lên tới 200, và hơn 100 nghìn người đã rời bỏ nhà cửa ra đi.⁴

Rạng sáng ngày 25/08/2012, ARSA⁵ đã đồng loạt tấn công các trụ sở quân sự trên khắp các vùng phía bắc Rakhine để thu hút sự chú ý quốc tế. Chỉ một số chỉ huy của quân nổi dậy được trang bị vũ khí, còn đa số dân làng không được đào tạo thì chỉ sử dụng gậy và dao tuy một số có sử dụng dụng cụ phóng hỏa đã làm cho 12 binh lính chết. Theo báo cáo của Ủy ban điều tra tình hình bạo lực tại bang Rakhine do chính phủ Myanmar thành lập⁶, các hình ảnh và tin tức bạo lực lan truyền tại cả các làng xã Rakhine thậm chí ngay cả những nơi không có Internet.⁷

Từ tháng 9/2012, các nhà sư Phật giáo, các nhà sư lãnh đạo cuộc biểu tình lớn nhất kể từ năm 2007,⁸ phát động các cuộc tuần hành phản đối sự hiện diện của người Rohingya. Từ sau xung đột sắc tộc tại bang Rakhine năm 2012, bạo lực chống lại người đạo Hồi đã nhanh chóng lan sang các vùng khác. Cho tới tháng 6 đến tháng 10 năm 2012, xung đột giữa người theo đạo Phật và đạo Hồi tại Rakhine đã khiến cho 200 người chết và 140 nghìn phải bỏ nhà cửa ra đi, đa số là người theo đạo Hồi. Đầu năm 2013, bạo lực đã lan tới miền trung Myanmar, tại thị trấn Meiktila nơi một nhà sư bị giết đã đẩy tình hình ngày càng căng thẳng khiến cho cuộc xung đột kéo dài 2 ngày với ít nhất 44 người chết, bao gồm 20 sinh viên và giáo viên tại một trường học đạo Hồi cũng như một vùng sinh sống của người theo đạo Hồi bị phá hủy.⁹ Xung đột xảy ra vào 01/07/2014 tại Mandalay khiến cho 2 người chết (1 theo đạo Phật và 1 theo đạo Hồi).¹⁰

Các cuộc tấn công lẻ tẻ của lực lượng Tamadaw đã diễn ra vào tháng 10/2016. Rạng sáng ngày 25/08/2017, ARSA đã tấn công khoảng 30 đồn quân sự.¹¹ Sau đó, lực lượng quân đội biên phòng và cảnh sát đã thực hiện một chiến dịch bạo lực chống lại Rohingya như tấn công hàng loạt, hãm hiếp và đốt phá làng mạc. Đến tháng 8/2017, gần 700 nghìn người Rohingya đã phải bỏ chạy khỏi bang Rakhine sang Bangladesh, và hàng nghìn người Rohingya đã bị giết sau các chiến dịch tấn công quân sự tàn bạo của lực lượng quân đội.

Tháng 8/2016, bà Suu Kyi cũng đã thông báo về sự hình thành một ủy ban 9 người do cố tổng thư ký Liên hiệp quốc Kofi Annan đứng đầu đã xem xét và

---

⁴ Roos, Josefne. (2013).

⁵ Arakan Rohingya Salvation Army. Lực lượng vũ trang vùng Arakan của người Rohingya.

⁶ Sau thảm họa bạo lực năm 2012 tại Rakhine, tổng thống Thein Sein đã thành lập Ủy ban điều tra vấn đề bạo lực tại bang Rakhine (Inquiry Commission on Sectarian Violence in Rakhine State). Trong 27 thành viên đầu tiên của Ủy ban này chỉ có 4 phụ nữ và 6 thành viên theo đạo Hồi, nhưng không ai là người Rohingya

⁷ Inquiry Commission on Sectarian Violence in Rakhine State, Final report (July 2013).

⁸ Năm 2007, các tổ chức đạo Phật đã lãnh đạo cách mạng Saffron phản đối chính phủ

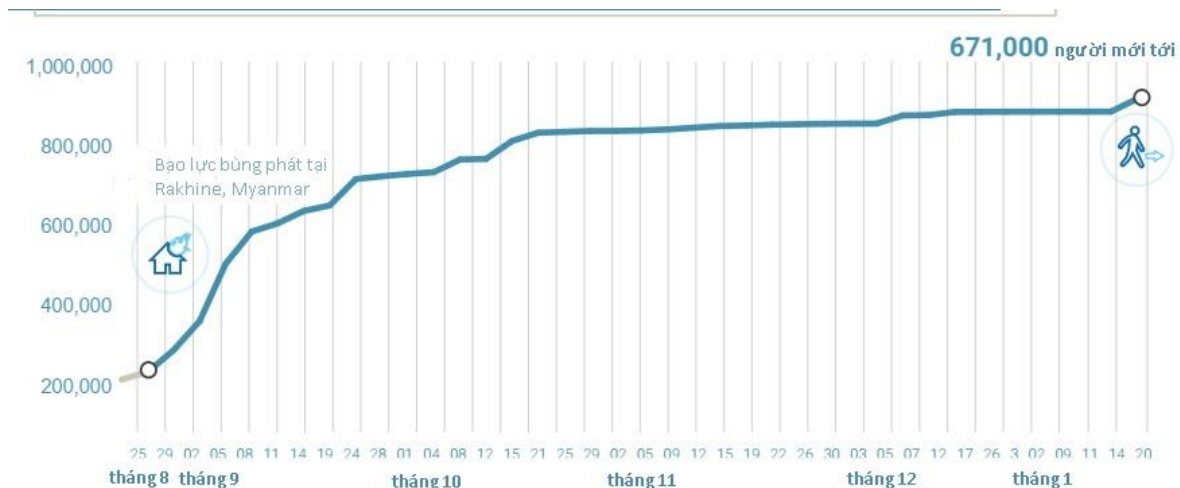
⁹ International Crisis Group. (1st Oct 2013).

¹⁰ Bookbinder, Alex. (8 Jul 2014)..

¹¹ Gabrielle Aron and David Gilmore. (April 2017).

đưa ra giải pháp cho những căng thẳng tại bang Rakhine. Báo cáo cuối cùng¹² được đưa ra vào tháng 8/2017, nhưng tình hình lại trở nên tồi tệ hơn đối với người Rohingya.

Hình 1: Dòng người Rohingya ra đi từ 25/08/2017 - 01/2018

Nguồn: UNOCHA¹³

1.2. Nguồn gốc sự kì thị đối với người Rohingya

Các cuộc xung đột với người theo đạo Hồi đã xuất hiện trong lịch sử dưới thời thuộc địa tại Myanmar. Chủ nghĩa dân tộc của người Burma cũng phát triển trong bối cảnh này. Chủ nghĩa dân tộc của người Burma cũng đã được phát triển từ thế kỷ 19 khi làn sóng người Bengali đạo Hồi di cư tới vùng Rakhine bằng đường bộ, và hàng triệu người Ấn Độ tới Burma bằng đường biển. Chủ nghĩa dân tộc bùng phát trong thời kỳ thuộc địa khi Nhật chiếm đóng Burma. Khi đó hàng nghìn người đã bị chết trong các cuộc xung đột tôn giáo giữa đạo Phật và đạo Hồi. Trong thời kỳ này, người Nhật hỗ trợ cho người theo đạo Phật tại Rakhine và người Anh hỗ trợ cho người theo đạo Hồi. Sau giai đoạn này, người Rohingya bị coi là người Bengalis tới khu vực này do ảnh hưởng của Anh, và ủng hộ người Anh. Chính vì vậy, người Rohingya được ưu đãi làm các dịch vụ cho người Anh trong giai đoạn thuộc địa.¹⁴

Myanmar là một nước đa sắc tộc với 55 triệu dân, bao gồm 135 dân tộc khác nhau trong đó người theo đạo Phật chiếm 88% dân số.¹⁵ Người dân theo đạo

¹² Advisory Commission on Rakhine State. (Aug 2017).

¹³ United Nation Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (Mar-Dec 2018).

¹⁴ Azeem Ibrahim. (2016).

¹⁵ Central Intelligence Agency. (19/09/ 2018). The World Factbook: Burma. People and Society.

Hồi Rohingya chủ yếu tập trung tại phía tây bang Rakhine dọc biên giới với Bangladesh, tại các thị trấn như Buthidaung, Maungdaw và Rathedaung. Chính phủ Myanmar không công nhận người Rohingya là một trong những dân tộc thiểu số của Myanmar mà chỉ gọi họ là người Bengalis (nhóm người nhập cư bất hợp pháp từ Bangladesh) cho dù nhiều người đã sống tại Myanmar qua nhiều thế hệ. Người Bengalis khác biệt với người Burma về dòng máu, màu da và ngôn ngữ.¹⁶

Quan chức chính quyền Myanmar và thậm chí cả bà Suu Kyi, đã từ chối dùng từ “Rohingya”.¹⁷ Theo số liệu của Council on Foreign Relations, tổng dân số Rohingya hiện nay 1,3 triệu người trong số này 706 nghìn người¹⁸ đã chạy sang Bangladesh từ tháng 8/2017, và 128 nghìn người phải rời bỏ nhà cửa cư trú tại các vùng khác tại Myanmar.¹⁹ Những người Rohingya còn ở lại Rakhine, đa số đều sống tại các trại tập trung.

2. Đặc điểm của phong trào dân tộc tại Myanmar trong bối cảnh chuyển đổi chính trị xã hội.

2.1. Phong trào dân tộc đạo Phật của người Burma

Chủ nghĩa dân tộc tại Myanmar trong bối cảnh chuyển đổi từ chính quyền quân đội sang dân sự mang đặc điểm của chủ nghĩa dân tộc tôn giáo của một chủng tộc riêng biệt (đạo Phật của người Burma²⁰). Những người theo phong trào dân tộc tại Myanmar có một quan điểm cụ thể về chủng tộc và chia rẽ Myanmar thành hai bộ phận riêng biệt bao gồm một cộng đồng thuần chủng (người Burma) và một là chủng tộc bên ngoài (người Rohingya đạo Hồi). Chủ nghĩa dân tộc của người Burma mang hàm ý đất nước Myanmar thuộc về những công dân được chính thức thừa nhận như là thổ dân, và bộ phận cộng đồng còn lại là “người lạ”.

Phong trào dân tộc tại Myanmar trong bối cảnh chuyển đổi chính trị xã hội chủ yếu bùng phát từ năm 2012, sau khi chính quyền bán dân sự của Tổng thống Thein Sein lên cầm quyền (2011) và bắt đầu tiến hành cải cách dân chủ. Phong trào 969 (2012) và MaBaTha (2014) là hai phong trào dân tộc chủ nghĩa nổi bật trong giai đoạn này.

---

¹⁶ Hannah Beech. (Aug. 2, 2018).

¹⁷ Việc công nhận cộng đồng người theo đạo Hồi tại bang Rakhine là người Rohingya cũng có nghĩa là công nhận họ là một cộng đồng sắc tộc của Myanmar do vậy chính quyền Myanmar chỉ gọi họ là người Bengali.

¹⁸ Theo số liệu của [UNHCR](#) cho tới 31/10/2018 số người Rohingya chạy sang Bangladesh là 899,349 nghìn người

¹⁹ [Council on Foreign Relations](#) số liệu đến ngày 01/09/2018.

²⁰ Theravada Buddhism là tôn giáo của đa số người Burma, chiếm tới 89% dân số.

Phong trào dân tộc 969 do U Wirathu lãnh đạo, và đã lên trang bìa của tạp chí Time Magazine số tháng 7/ 2013 với tựa đề “The Face of Buddhist Terror.”²¹

Hình 2: Trang bìa của tạp chí Time Magazine ngày 1/07/2013.

U Wirathu tu hành tại Mandalay, và là hình ảnh tiêu biểu của các nhà sư trong phong trào dân tộc người Burma vào đầu thế kỷ 20. Ông đã đi tù 9 năm, sau khi bị bắt vào năm 2003 vì đã kích động chống lại cộng đồng dân đạo Hồi tại Mandalay. Ông được thả trong một đợt đại ân xá vào đầu năm 2012 và tiếp tục biểu tình tại mỏ đồng Letpadaung (Marshall 2012).²² Xung đột bùng phát tại Rakhine cuối năm 2012 với 88 người chết trong các cuộc xung đột, Tổng thống Thein Sein đã cho rằng giải pháp tốt nhất là trục xuất 800 nghìn người Rohingya sang nước khác là giải pháp cho vấn đề này.²³ Vào tháng 9/2012, U Wirathu tổ chức một cuộc tuần hành với hàng nghìn nhà sư tại Mandalay, kêu gọi người dân ủng hộ đề nghị của Tổng thống, và đưa ra thông điệp phản đối sự hiện diện của người Rohingya, coi người Rohingya như là mối đe dọa của đất nước. Thông điệp này cũng đề cao chủ trương duy trì sự thuần khiết tôn giáo và sắc tộc. Việc cựu Tổng thống Thein Sein đã đề xuất tống người Rohingya tới các nước khác đã được sự đồng tình của đông đảo giới tinh hoa tôn giáo trong nước và tạo ra những xung đột sắc tộc, và đẩy một bộ phận dân chúng phải ra đi (Human Rights Watch, 2013).²⁴

969 có nghĩa là tổng hợp của 3 yếu tố cốt lõi của đạo Phật là Buddha, Dharma, và Sangha. Phong trào 969 có vai trò đối trọng lại nỗi sợ hãi trước sự thống trị của đạo Hồi với ý tưởng sắp đặt chữ số 786 trong đạo Hồi. Các cửa hàng đạo Hồi có dán nhãn hiệu 786 để chỉ rõ họ phục vụ thức ăn halal. Phong trào 969 cũng phân phát những nhãn hiệu cho những người tham gia phong trào để dán tại nơi kinh doanh của họ, để chỉ ra đây là cơ sở kinh doanh của cộng đồng theo đạo Phật, và khuyến khích họ mua đồ của người theo đạo Phật.

Hình 3: Nhãn hiệu của phong trào 969

Phong trào dân tộc 969 hoạt động yếu dần sau với quyết định của Ủy ban Sangha Maha Nayaka cấm sử dụng nhãn hiệu 969 vào tháng 09/2013, do sử dụng biểu tượng của đạo Phật trái phép.²⁵

²¹ July 1, 2013, *Time Magazine*

²² Marshall, Andrew R.C. (27 Dec 2012).

²³ *Democratic Voice of Burma*. (12 July 2012).

²⁴ Human Rights Watch (2013).

²⁵ Ferrie, Jared & Min Zayar Oo. (11 Sep 2013).

Phong trào dân tộc MaBaTha phát triển vào 01/2014, có tên là Organization for the Protection of Race and Religion (MaBaTha) tại Mandalay.²⁶ MaBaTha có hàm ý là bản sắc của người Burma gắn với Phật giáo.

Khó có thể đánh giá được tính phức tạp của MaBaTha. Đặc điểm chính của MaBaTha là tính phân biệt đối xử của tổ chức này trong việc phát tán các thông điệp chống lại đạo Hồi, và củng cố quan điểm của một quốc gia đạo Phật.²⁷

Một trong những lãnh đạo của MaBaTha là nhà sư Sitagu Sayadaw, người có quan điểm củng cố đạo Phật theo phương thức hòa hợp chứ không chia rẽ. Có quan điểm cho rằng MaBaTha là một sáng kiến khi các nhà sư Burma cho rằng phong trào 969 đi vào con đường nguy hiểm khi tạo ra quan điểm tiêu cực về một đạo Phật của riêng người Burma và muốn kiểm soát phong trào này chặt chẽ hơn.

Dù vậy sự xuất hiện của MaBaTha đã không dẫn đến sự biến mất của các bài thuyết pháp chống lại đạo Hồi, hay các cuộc xung đột bạo lực chống lại những người theo đạo Hồi.

Như vậy, phong trào dân tộc tại Myanmar trong giai đoạn chuyển đổi sang chính quyền dân sự chủ yếu mang tính tôn giáo và chủng tộc.

2.2. Kỳ thị mang tính tôn giáo và sắc tộc trong luật pháp và xã hội

2.2.1. Tính kỳ thị tôn giáo và sắc tộc trong luật pháp và chính sách

Một trong những hoạt động gây tranh cãi nhất của các phong trào dân tộc chủ nghĩa tại Myanmar là các chiến dịch ủng hộ việc thông qua bộ luật hạn chế hôn nhân giữa các tôn giáo đặc biệt giữa đạo Phật và đạo Hồi.

Dự thảo này được đưa ra vào tháng 07/2013, buộc phụ nữ đạo Phật phải xin phép từ chính quyền khi cưới người khác tôn giáo. Hơn nữa, bộ luật này còn buộc người hôn phối (đàn ông) phải chuyển đạo sang đạo Phật. Đây chính là hành động phòng ngừa trước tin đồn người đàn ông đạo Hồi cưới phụ nữ đạo khác để truyền bá đạo Hồi. Các chiến dịch của các tổ chức đạo Phật đã thu thập được 2,5 triệu chữ ký ủng hộ đạo luật này.²⁸ Hiến pháp 2008 đã thừa nhận vị trí đặc biệt của đạo Phật tại Myanmar.²⁹

---

²⁶ *Radio Free Asia*. (15 Jan 2014).

²⁷ Galon-ni Sayadaw yêu cầu giải tán biểu tình tại Mandalay. [<https://www.youtube.com/watch?v=A92tS9xw0j4>; truy cập 24/09/2018].

²⁸ Mahtani, Shibani. (22 Jul 2013).

²⁹ Constitution of Myanmar, p. 361-362

Dù vậy, 05/2014 một liên đoàn các tổ chức XHDS đã phản đối dự luật này, cho rằng dự luật đã vi phạm quyền phụ nữ và dân tộc thiểu số.³⁰ MaBaTha đã phản ứng nhanh chóng và kết tội các tổ chức XHDS này là kẻ phản bội đất nước, và được sự tài trợ của các tổ chức nước ngoài.³¹ Năm 2015, 4 điều luật trong bộ luật Bảo vệ Tôn giáo và Chủng tộc (the Race and Religion Protection Laws) được thông qua chủ yếu dành cho cộng đồng tôn giáo ngoài đạo Phật. Phần 1(c) áp dụng cho người theo đạo Hồi, yêu cầu khi kết hôn phải được sự cho phép của Ủy ban địa phương, với sự chấp thuận của cấp làng. Hơn nữa, số con của những người theo đạo Hồi cũng bị giới hạn.

Trước đó, người “Bengali”³² đã bị kì thị khi chủng tộc của họ không được thừa nhận là một sắc dân thuộc Myanmar. Luật Công dân Burma năm 1982 đã từ chối quyền công dân của người Rohingya trên lãnh thổ Burma. Luật công dân 1982 đã công nhận 135 nhóm sắc tộc. Người Shan, Kokang, Kamans và Kachin được coi là thổ dân tại Myanmar. Thậm chí người Tamil Christians, Nepali Hindus, và Yunnanese Muslims (nhóm người định cư tại Myanmar muộn hơn người Rohingya) cũng được chấp nhận sinh sống tại Myanmar, tuy rằng tôn giáo của họ cũng bị kì thị.³³ Trong khi đó, việc người Rohingya bị cho là người ngoài, không có quyền công dân cho thấy vấn đề không hoàn toàn nằm ở vấn đề công dân Myanmar mà ở lịch sử và sự định kiến của người Burma.

Do người Rohingya không có quyền công dân,³⁴ nên bị cản trở khi tiếp cận nguồn thực phẩm, nguồn sống, chăm sóc sức khỏe (chữa bệnh) và giáo dục (đi học). Người Rohingya bị hạn chế đi lại trong nước và ra nước ngoài. Bang Rakhine còn áp đặt một chính sách chỉ cho họ có được hai con và giới hạn hôn nhân đa tôn giáo.³⁵ Việc chính quyền Miến Điện không chính thức công nhận người Rohingya đã biến họ thành khối người vô tổ quốc lớn nhất thế giới.³⁶ Người Rohingya theo đánh giá của Liên Hiệp Quốc vào tháng 08/2018 đã cho rằng mức độ đàn áp hệ thống của chính quyền Myanmar đối với người Rohingya tại nước này là hành động diệt chủng.³⁷

Các chính sách kì thị người Rohingya tại bang Rakhine bao gồm lao động cưỡng bức, bạo lực giới (hiếp dâm), hạn chế hôn nhân và sinh con, bị từ chối cấp giấy khai sinh, bị hạn chế đi lại, và bị phủ nhận quyền tham gia chính trị. Người Rohingya phải chịu nhiều dạng lao động cưỡng bức và bắt buộc như mang vác

---

³⁰ Shwe Aung & Feliz Solomon. (16 May 2014).

³¹ Nyein Nyein. (12 May 2014).

³² Từ mang tính miệt thị được sử dụng để chỉ người Rohingya tại Myanmar.

³³ Thant Myint-U. (19 October 2017).

³⁴ Một số người Rohingya chỉ được cấp thẻ căn cước màu trắng thay vì thẻ đỏ như những công dân khác.

³⁵ Crisis Group Report. (22 Oct 2014).

³⁶ Leah Libresco. (11/05/2015).

³⁷ Human Rights. (27 Aug 2018).

các vật nặng, vũ khí, các vật dụng cung ứng năng lượng. Phụ nữ và nam giới đều phải lao động cưỡng bức cho Tatmadaw, thường thì nam giới làm xây dựng còn phụ nữ thì giặt giũ và nấu nướng. Những dạng lao động cưỡng bức khác bao gồm làm đường, phá đá và chuyển đá, chẻ củi, dọn rừng, và làm ruộng. Người Rohingya bị hạn chế đi lại, và bị vi phạm các quyền con người khác, bị từ chối bản sắc chủng tộc cũng như vị thế pháp luật. Người Rohingya dần dần bị từ chối cấp giấy khai sinh, thẻ căn cước và thành viên của các cộng đồng chính trị. Thủ tục đăng ký kết hôn với người Rohingya là một quá trình phức tạp và rắc rối, với những đòi hỏi về số con và khoảng cách giữa các đứa con.

Người Rohingya không có một nền tảng luật pháp và bản sắc chính là nguyên nhân chính dẫn tới một sự đàn áp có hệ thống đối với họ. Đây là kết quả của việc sử dụng hệ thống luật pháp để kỳ thị và nhắm vào một cộng đồng dân tộc thiểu số nhằm tước bỏ vị thế luật pháp mà họ từng có. Chính sách kỳ thị này dựa trên nền tảng chủng tộc, sắc tộc và tôn giáo. Nhìn chung, người Rohingya bị đàn áp một cách có hệ thống và nghiêm trọng. Đây là một quá trình lâu dài nhằm biến người Rohingya trở thành người lạ trên chính quê hương của họ.³⁸

2.2.2. Tính kì thị tôn giáo và sắc tộc trong xã hội

Đôi tượng của phong trào dân tộc tại Myanmar trong bối cảnh chuyển đổi chính trị xã hội từ 2011 mang tính tôn giáo và chủng tộc. Sau nhiều thập niên căng thẳng sắc tộc và tôn giáo, sự bùng nổ đột ngột của Internet đã tạo ra một cơn bão hoàn hảo ở Myanmar. Nghiên cứu của International Crisis Group năm 2013 cho thấy những xung đột trong nước trở dậy trong quá trình chuyển đổi chính trị là một quy luật chung.³⁹ Những lực cản lại quá trình cải cách thường xuất hiện mang tính tôn giáo và sắc tộc khác nhau. Thực tiễn cho thấy các nước đang trong quá trình chuyển đổi cấu trúc, hay thể chế thường cần các yếu tố có thể tạo ra sự kết nối để xây dựng quốc gia dựa trên một nền tảng chung hay một bản sắc chung và tôn giáo là một yếu tố phù hợp trong bối cảnh này. Sự kết hợp giữa tôn giáo và dân tộc là một giải pháp phù hợp để tạo ra các phong trào kết nối, tạo ra lòng tin và một cảm giác an toàn, (Kinnvall, 2004)⁴⁰ nhưng tác động tiêu cực của giải pháp này là tính bạo lực cũng như sự hận thù trong một đất nước đa dạng sắc tộc.

Một chiến dịch hận thù và lăng mạ người Rohingya đã được thực hiện nhiều tháng trước xung đột tôn giáo và sắc tộc tại bang Rakhine. Chiến dịch này

---

³⁸ Human Rights Council. (17 Sep 2018).

³⁹ International Crisis Group. (1st Oct 2013).

⁴⁰ Kinnvall, C. (2004).

do Rakhine Nationalities Development Party (RNDP) thực hiện với sự tham gia của một số tổ chức sắc tộc khác tại Rakhine, như tổ chức của đạo Phật 969.⁴¹ Những thông điệp chống đạo Hồi và người Rohingya bao gồm những lời thù địch về chủng tộc, và tôn giáo như xúi giục, cho tới kỳ thị, thù địch hay bạo lực. Những thông điệp thù địch đã lan tràn khắp các nơi như báo in, tờ rơi, truyền thông, CD/DVDs, bài hát, trang mạng, và mạng xã hội.

Facebook cũng đã thừa nhận trách nhiệm của công cụ mạng xã hội này trong việc lan tràn các thông điệp hận thù.⁴² Facebook là mạng xã hội phổ biến nhất tại Myanmar, và đã phải xóa bỏ những trang mạng và tài khoản của các quan chức Myanmar để ngăn chặn những thông điệp hận thù và sai lệch (18 tài khoản Facebook, 1 tài khoản Instagram và 52 trang mạng Facebook với 12 triệu người theo dõi). Ví dụ, một bài đăng trên Facebook của tướng Min Aung Hlaing đã nói người Rohingya là người Bengalis và khẳng định không thể chấp nhận người Rohingya vì người Rohingya giả mạo công dân Myanmar.⁴³ Hiến pháp 2008 đã được phe quân đội soạn thảo để duy trì quyền lực của mình. Hơn nữa, hiến pháp đã giữ 3 vị trí bộ trưởng quan trọng cho phe quân đội là Quốc phòng, Biên phòng và Nội vụ. Ngân sách dành cho quân đội lên tới 3% GDP, cao hơn cả mức dành cho giáo dục và y tế. Soạn thảo hiến pháp và tổ chức một cuộc tổng tuyển cử để giành được sự ủng hộ của dân chúng là 2 bước đi quan trọng dài hạn của phe quân đội để kiểm soát lộ trình hướng tới một “nền dân chủ có kiểm soát”. Mục tiêu của Tatmadaw là giảm được gánh nặng vận hành chính phủ, và có thể tập trung vào việc hiện đại hóa lực lượng quốc phòng và đế chế kinh doanh của họ.

Myanmar đang trong quá trình chuyển đổi sang dân chủ sau hơn 50 năm dưới chế độ quân đội.⁴⁴ Tại Myanmar, chủ nghĩa dân tộc đạo Phật đã bị đẩy tới mức cao hơn của chủ nghĩa yêu nước gây ra xung đột giữa cộng đồng đạo Phật và đạo Hồi. Cho dù Hiến pháp 2008 đã công nhận tự do tôn giáo nhưng lại thừa nhận vị trí của đạo Phật Theravada là tôn giáo chính với 89% dân số. Xung đột giữa cộng đồng đạo Phật và thiểu số đạo Hồi khiến cho Myanmar bất ổn và cản trở tiến trình dân chủ hóa cũng như cho thấy một lăng kính khác về đạo Phật tại đất nước này.

Tình hình tại Myanmar là một trường hợp đặc thù với sự hận thù sâu sắc lan tràn khắp đất nước bị các phong trào dân tộc kích động. Vấn đề ở đây là hầu hết người Burma, thậm chí cả những người ủng hộ đảng NLD đều ủng hộ các chiến dịch chống lại người Rohingya.⁴⁵ Hơn nữa, chính quyền dân sự không có

---

⁴¹ Human Rights Council. (17 Sep 2018).

⁴² Alexandra Stevenson. (6 Nov 2018).

⁴³ Human Rights. (27 Aug 2018).

⁴⁴ Emilie Biver. (Spring 2014).

⁴⁵ Zoltan Barany. (April 16, 2018).

quyền lực đối với quân đội và không thể kiểm soát lực lượng này. Sự bất ổn và xung đột đang xảy ra đặt ra thách thức về mặt tâm lý, xã hội và chính trị cho sự hình thành một xã hội đa tôn giáo và sự cùng tồn tại hoà bình cả về tôn giáo và sắc tộc. Quá trình cải cách dân chủ thành công hay không phụ thuộc vào khả năng giải quyết bất ổn tôn giáo và sắc tộc này. Chủ nghĩa dân tộc trỗi dậy tại Myanmar nhưng chưa lan rộng chưa định hình được mối liên kết giữa chủ nghĩa dân tộc tại Myanmar và giá trị dân chủ mới mẻ tại đất nước này cũng như quan hệ với các dân tộc thiểu số khác trong nước và các quốc gia khác.

Trên thực tế, nỗ lực của phong trào 969 và MaBatha đã tạo ra một môi đe dọa mới. Al Qaeda và một số nhóm Islam khác đã tấn công người đạo Hồi Myanmar để tuyển dụng những người đạo Hồi ở đây.⁴⁶ Một số nhóm vũ trang đạo Hồi đã cảnh báo về những đợt tấn công vào Myanmar để bảo vệ người Rohingya và người đạo Hồi (Agence France Presse 2012).⁴⁷ Phong trào dân tộc còn có tác động tiêu cực tới hoạt động kinh tế xã hội. Phong trào 969 đã kêu gọi tẩy chay các tổ chức kinh doanh của cộng đồng đạo Hồi (Beech, 2013).⁴⁸ Mỹ đã hủy những hỗ trợ quân đội cho những đơn vị tham gia vào các cuộc tấn công, và đã áp đặt các biện pháp trừng phạt đối với vị tướng Maung Maung Soe, người đã lờ đi những cuộc tấn công bạo lực.⁴⁹ EU và Canada cũng đã áp dụng các biện pháp trừng phạt đối với 7 vị tướng quân đội và cảnh sát. Dù vậy, đồng đảo người Burma đạo Phật lại cho rằng các nước phương Tây và Mỹ đang chống lại họ. Thậm chí khi UN tuyên bố trường hợp người Rohingya là một ví dụ điển hình của hành động diệt chủng thì đại diện của Myanmar tại UN, ông U Hau Do Suan vẫn cho rằng đánh giá của UN chỉ dựa vào thông tin mang tính một chiều.

Chính vì vậy, các biện pháp đối phó với phong trào dân tộc cần hết sức linh hoạt và mềm dẻo, và tránh gây ra hiệu ứng ngược. International Crisis Group cho rằng, trong xã hội Ma Ba Tha còn cung cấp các dịch vụ xã hội như hỗ trợ luật pháp, hoạt động nhân đạo giảm thiệt hại thiên tai, và cả trong giáo dục. Nếu hạn chế hoạt động của tổ chức này một cách triệt để có thể làm tăng thêm tính nghiêm trọng của thuyết âm mưu về đạo Phật bị đe dọa và thực sự làm tăng ảnh hưởng của các tổ chức và nhóm cực đoan.⁵⁰ Hơn nữa, việc thúc đẩy chủ nghĩa dân tộc tại Myanmar, đang làm sâu sắc thêm cuộc khủng hoảng hiện nay mà đối tượng là các nhóm dân tộc thiểu số. Ít nhất điều này cũng khiến cho chính phủ Myanmar khó khăn hơn khi đưa ra các chính sách nhượng bộ trong tiến trình hòa bình với các nhóm sắc dân thiểu số.

---

⁴⁶ Ghosh, Dwaipayan. (22 Apr 2014).

⁴⁷ Agence France Presse. (26 Jul 2012).

⁴⁸ Beech H. (1st Jul 2013)..

⁴⁹ Guardian staff and agencies. (24 Oct 2017).

⁵⁰ Joe Freeman. (Sep 6, 2017).

Hành động của quân đội Myanmar tại bang Rakhine đã tạo ra một thảm họa nhân đạo cũng như sự bất ổn an ninh tại đất nước này. Chủ nghĩa dân tộc đạo Phật tại đất nước này cũng được dâng cao và đối tượng là các cộng đồng dân tộc thiểu số. Cuộc khủng hoảng này có ảnh hưởng tiêu cực tới hình ảnh của Myanmar tại chính trường quốc tế và trong các ngành công nghiệp như du lịch, thương mại và đầu tư. Điều này có ảnh hưởng nghiêm trọng tới Myanmar khi đất nước này đang trong giai đoạn khôi phục và phát triển kinh tế sau một giai đoạn dài bị cấm vận từ phương Tây. Ngoài ra, Myanmar rất có thể trở thành mục tiêu của các nhóm khủng bố cực đoan.

2.2.3. Phản ứng của các quốc gia và tổ chức quốc tế

Đã hơn một năm trôi qua từ đợt tấn công lớn nhất của Tatmadaw vào 25/08/2017, 706 nghìn người Rohingya đã chạy sang Bangladesh trở thành một thách thức nhân đạo đối với nước láng giềng Bangladesh. Bangladesh đã mở cửa với dòng người Rohingya và cung cấp nơi ở cũng như hỗ trợ các tổ chức phi chính phủ quốc tế (INGOs) trong các hoạt động hỗ trợ nhân đạo. Bangladesh chưa phê chuẩn Công ước người tị nạn 1951 nên không gọi người Rohingya là người tị nạn mà là người Myanmar buộc phải ra đi (“Forcibly Displaced Myanmar Nationals” - FDMN). Chính phủ Bangladesh cho rằng cần phải có giải pháp dài hạn để người Rohingya có thể trở về an toàn. Tháng 01/2018, chính phủ 2 nước Myanmar và Bangladesh đã thỏa thuận một tiến trình 2 năm đưa hơn 700 nghìn người Rohingya trở về. Dù vậy, phía Bangladesh đã trì hoãn thực hiện do dòng người Rohingya chạy sang Bangladesh vẫn tăng và khả năng an toàn cho người Rohingya trở về chưa được đảm bảo.⁵¹ Tháng 04/2018, Bangladesh và UNHCR⁵² đã ký bản ghi nhớ xây dựng khung hợp tác cho một hành trình trở về tự nguyện, an toàn và đảm bảo nhân phẩm cho người tị nạn theo tiêu chuẩn quốc tế. Sau đó, một bản ghi nhớ cũng được ký với Myanmar về khung hợp tác giữa các tổ chức này với chính quyền Myanmar. Dù vậy, trong khoảng 920,887 người tị nạn tại Bangladesh, Myanmar mới chỉ chấp nhận 374 người. Những hỗ trợ nhân đạo khác như đăng ký và đánh giá hồ sơ đều do IOM và UNHCR phụ trách. Những điều kiện để người Rohingya trở về cũng không rõ ràng. Trong danh sách 8000 người mà Bangladesh trao cho Myanmar chỉ 675 được chấp nhận. Điều này cho thấy sự khác biệt giữa hai bên trong quá trình chứng minh quốc gia mà họ là công dân tại bang Rakhine.

Căng thẳng gia tăng khi cựu Tổng thư ký Liên Hợp Quốc Ban Ki Moon đã nói về cộng đồng người đạo Hồi thiểu số Rohingya. Myanmar thậm chí đã cảnh

---

⁵¹ Zeba Siddiqi. (22 Jan 2018).

⁵² United Nations High Commissioner for Refugees

cáo những nhận xét tiêu cực của UN có thể ảnh hưởng tới tiến trình trở về của người Rohingya. Thậm chí bà Aung San Suu Kyi còn tuyên bố việc Tòa án Hình sự Quốc tế (International Criminal Court) tìm cách xét xử Myanmar về khủng hoảng người Rohingya là không thể do Myanmar không tham gia Công ước Rome.⁵³ Bà đã bị Tổ chức Ân xá Quốc tế tước giải thưởng Đại sứ Lương tâm được trao vào năm 2009.⁵⁴ EU đã áp lệnh trừng phạt 7 quan chức bị kết tội vi phạm quyền con người với người Rohingya.⁵⁵ Mỹ cũng trừng phạt 4 quan chức Myanmar với những lý do tương tự.⁵⁶

Dù vậy, tại nước láng giềng với Myanmar và Bangladesh, Ấn Độ lại có thái độ kiềm chế. Ấn Độ thận trọng trước vấn đề của người Rohingya, không để vấn đề này ảnh hưởng tới quan hệ với cả Myanmar và Bangladesh. Tuy không trực tiếp chỉ trích Myanmar nhưng Ấn Độ đã chấp nhận cho người Rohingya tị nạn. Ấn Độ đã quyết định trục xuất 40 nghìn người Rohingya do những lo ngại họ có liên quan tới lực lượng vũ trang tại Jammu, Delhi, Hyderabad, và Mewat, nhưng dưới sự chỉ trích của quốc tế nên chưa có kế hoạch thực hiện quyết định này. Thủ tướng Narendra Modi trong chuyến thăm Myanmar vào tháng 09/2017 đã tuyên bố Ấn Độ và Myanmar là đồng minh trong cuộc chiến chống “bạo lực cực đoan” tại bang Rakhine. HRW đã chỉ trích Ấn Độ giúp đỡ quá ít cho người Rohingya.⁵⁷

Trong khi đó, Pakistan và Thổ Nhĩ Kỳ đã chỉ trích chính phủ Myanmar về khủng hoảng người Rohingya. Pakistan đã tài trợ US\$5 triệu cho các trại tị nạn người Rohingya tại Malaysia, Indonesia, và Thái Lan,⁵⁸ còn Thổ Nhĩ Kỳ tuyên bố ủng hộ Bangladesh và hứa sẽ chi trả gánh nặng tài chính cho Bangladesh. Dù vậy, Pakistan không có ý định cho phép người Rohingya tị nạn do những thông tin về sự liên quan giữa tổ chức ARSA và Pakistan. HRW cũng kêu gọi Pakistan có lộ trình công nhận cộng đồng người tị nạn Rohingya tại Pakistan là công dân khi cộng đồng này đã lên tới 300 nghìn người.⁵⁹

Tại châu Á, vấn đề người Rohingya chạy sang các nước láng giềng với Myanmar vẫn chỉ được coi là vấn đề song phương. Phản ứng của ASEAN, và SAARC⁶⁰ vẫn rất chậm và vẫn chỉ mang tính không can thiệp, do phản ứng của chính quyền Myanmar rất cương quyết với bất kỳ can thiệp nào từ bên ngoài. Mặc dù vậy, cuộc khủng hoảng người Rohingya đã trở thành cuộc khủng hoảng

---

⁵³ Hui Ying Lee. October 12, 2018.

⁵⁴ *BBC tiếng Việt*. (13/11/2018).

⁵⁵ Robin Emmott, Antoni Slodkowski. (25 Jun 2018).

⁵⁶ Matt Spetalnick, David Brunnstrom. (17 Aug 2018).

⁵⁷ Meenakshi Ganguly. (20 Oct 2017).

⁵⁸ Mateen Haider. (09 Jun 2015)..

⁵⁹ Saroop Ijaz. (12 Sep 2017).

⁶⁰ South Asian Association for Regional Cooperation

khu vực và Myanmar cần phải hợp tác với các nước láng giềng, đặc biệt là Bangladesh. ASEAN gặp thách thức khi tìm giải pháp cho vấn đề người Rohingya, khi Myanmar không chấp nhận cả từ “Rohingya”. Trước sức ép của cộng đồng quốc tế, Malaysia và Indonesia thay vì đẩy các thuyền người Rohingya ra khơi, từ năm 2015 đã bắt đầu chấp nhận người Rohingya tị nạn. Trong tuyên bố về vấn đề nhân đạo tại bang Rakhine trong hội nghị thượng đỉnh ASEAN lần 30th năm 2017, không một từ nào nói tới “Rohingya” mà chỉ đề cập tới cộng đồng thiểu số đạo Hồi vô tổ quốc là nạn nhân và những cộng đồng bị ảnh hưởng bởi các cuộc xung đột. Malaysia đã phản đối bản tuyên bố này. Trước đó Malaysia đã gửi 2,300 tấn viện trợ dưới dạng thực phẩm, quần áo và đồ cứu thương tới Myanmar. Trong số 149,147 người tị nạn tại Malaysia thì 88% từ Myanmar và trong đó 61,150 là người Rohingya. Indonesia cũng đã gửi đồ viện trợ cho Myanmar bao gồm lều, gạo, đường, và đồ vệ sinh. Trong khi đó, Thái Lan bị các tổ chức nhân quyền chỉ trích vì đã xua đuổi người tị nạn.⁶¹

Trong cuộc phỏng vấn đức Dalai Lama, ngài đã cho rằng những khổ đau của người Rohingya phải gánh chịu hẳn đã phải khiến cho đức Phật khổ độ cho họ. Tuy rằng cùng thờ Phật nhưng dòng Theravada Buddhism lại khác với Phật giáo Tây tạng và Dalai Lama không phải là người cha tinh thần của họ.⁶² Cũng xuất hiện các lời kêu gọi từ cộng đồng Phật giáo khắp nơi trên thế giới gửi tới cộng đồng Phật giáo Myanmar hy vọng họ ngừng đàn áp người Rohingya.⁶³

Có sự khác biệt trong phản ứng của các nước phương Tây và phương Đông, trong khi phương Tây chỉ trích thẳng thừng Myanmar thì phản ứng của các nước châu Á lại dè dặt hơn như Ấn Độ, và ASEAN.

3. Kết luận

Sự kết hợp giữa chủ nghĩa dân tộc và tôn giáo là một phương tiện kết nối các cộng đồng xã hội. Trong trường hợp của Myanmar, chủ nghĩa dân tộc đạo Phật đã tạo ra xung đột tôn giáo và sắc tộc với cộng đồng thiểu số người Rohingya. Tuy rằng với đa số dân là người Burma đạo Phật, sự ủng hộ với chính sách kì thị người dân tộc thiểu số Rohingya vẫn còn rất lớn, nhưng hình ảnh của Myanmar tại chính quyền quốc tế đã bị hủy hoại. Đây là thách thức cho chính quyền dân sự, nhất là trong giai đoạn đầu mở cửa ra toàn cầu cần sự hỗ trợ về công nghệ và đầu tư nước ngoài.

---

⁶¹ Anis Muslimin. (17 Dec 2017).

⁶² Will Worley. (11 Sep 2017).

⁶³ Dự án Phật giáo Nhân đạo Buddhist Humanitarian Project, Hội giáo viên Phật giáo và BCA - Buddhist Churches of America .

Bài học của Myanmar có hàm ý rất lớn cho Việt Nam trong tiến trình hòa giải với những nhóm sắc dân thiểu số như người Thượng Tin lành, người Mông Thiên chúa giáo, và thậm chí với cộng đồng Việt kiều ở nước ngoài. Hội nhập được các nhóm sắc dân thiểu số vào tiến trình hòa hợp hòa giải làm hình ảnh của Việt Nam đẹp hơn trên chính trường quốc tế.

Tài liệu tham khảo:

Advisory Commission on Rakhine State. (Aug 2017). *Towards a Peaceful, Fair and Prosperous Future for the People of Rakhine. FINAL REPORT OF THE ADVISORY COMMISSION ON RAKHINE STATE*.

Agence France Presse. (26 Jul 2012). Tehreek-e-Taliban Pakistan Threaten Myanmar over Rohingya. *The Express Tribune*, July 26.

Alexandra Stevenson. (6 Nov 2018). Facebook Admits It Was Used to Incite Violence in Myanmar. *The New York Times*.

Anis Muslimin. (17 Dec 2017). ASEAN's Rohingya Response -- Barely A Peep Outside Of Malaysia. *Forbes*.

Azeem Ibrahim. (2016). *The Rohingyas: Inside Myanmar's Genocide*. Hurst.

BBC tiếng Việt. (13/11/2018). Aung San Suu Kyi bị Ân xá Quốc tế tước giải thưởng cao nhất

Beech H. (1st Jul 2013). The Face of Buddhist Terror. *Time Magazine*.

Bookbinder, Alex. (8 Jul 2014). Mandalay Riots Reveal Splintered Community, Complex Agendas. *Democratic Voice of Burma*.

Central Intelligence Agency (19/09/ 2018). The World Factbook: Burma. People and Society.

Crisis Group Report. (22 Oct 2014). *Myanmar: The Politics of Rakhine State*.

Democratic Voice of Burma. (12 July 2012). Government Will Not Recognize Rohingya: Thein Sein.

Emilie Biver. (Spring 2014). *Religious nationalism: Myanmar and the role of Buddhism in anti-Muslim narratives. An analysis of Myanmar's ethnic conflicts through the lens of Buddhist nationalism*. Lund University.

Ferrie, Jared & Min Zayar Oo. (11 Sep 2013). Myanmar Buddhist Committee Bans Anti-Muslim Organizations. *Reuters*.

Gabrielle Aron and David Gilmore. (April 2017). *Navigating Change: Crisis and Crossroads in the Rakhine State Context*. CDA Collaborative Learning Projects.

Ghosh, Dwaipayan. (22 Apr 2014). Kolkata's Rohingya Link Worries Security Forces. *The Times of India*.

Guardian staff and agencies. (24 Oct 2017). US withdraws assistance from Myanmar military amid Rohingya crisis. *The Guardian*.

Hannah Beech. (Aug. 2, 2018). Myanmar Official Line: Rohingya Are Returning. But Cracks in That Story Abound. *The New York Times*

Hui Ying Lee. October 12, 2018. ASEAN's Limited Role in Solving the Rohingya Crisis. *The Diplomat*.

Human Rights Council. (17 Sep 2018). *Report of the detailed findings of the Independent International Fact-Finding Mission on Myanmar*. p322

Human Rights Watch (2013). *All You Can Do Is Pray: Crimes Against Humanity and Ethnic Cleansing of Rohingya Muslims in Burma's Arakan State*, USA: Human Rights Watch.

Human Rights. (27 Aug 2018). Myanmar military leaders must face genocide charges.

Human Rights. (27 Aug 2018). U.N. says Myanmar leaders should be tried in court for genocide against Rohingya

Inquiry Commission on Sectarian Violence in Rakhine State, Final report (July 2013). International Crisis Group. (1st Oct 2013). The Dark Side of Transition: Violence Against Muslims in Myanmar. Asia Report No. 251.

Joe Freeman. (Sep 6, 2017). Can Anyone Stop Burma's Hardline Buddhist Monks? *The Atlantic*

Kinnvall, C. (2004). Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity and the Search for Ontological Security, *Political Psychology*, 25(5).

Leah Libresco. (11/05/2015). Myanmar's Rohingya Refugees Are The World's Largest Group of Stateless People. *ABC News*.

Mahtani, Shibani. (22 Jul 2013). Myanmar Plan to Curb Interfaith Marriage Gains Support. *Wall Street Journal*.

Marshall, Andrew R.C. (27 Dec 2012). Special Report: Myanmar's Deep Mine of Old Troubles. *Reuters*.

Mateen Haider. (09 Jun 2015). Pakistan to provide \$5m food grant to Rohingya camps. *Dawn*.

Matt Spetalnick, David Brunnstrom. (17 Aug 2018). U.S. imposes sanctions on Myanmar military over Rohingya crackdown. *Reuters*.

Meenakshi Ganguly. (20 Oct 2017). India's Response to the Rohingya Crisis Is Timid. *Human Right Watch*.

Nyein Nyein. (12 May 2014). Nationalist Monks Call NGOs 'Traitors' for Opposing Interfaith Marriage Bill. *The Irrawaddy*.

Radio Free Asia. (15 Jan 2014). Myanmar Buddhist Monks Launch Group for 'Defending Religion'.

Robin Emmott, Antoni Slodkowski. (25 Jun 2018). EU, Canada sanction Myanmar generals over Rohingya; Myanmar says two are fired. *Reuters*.

Roos, Josefne. (2013). *Conflict Assessment in Rakhine State*. Danish Refugee Council report. February/March.

Saroop Ijaz. (12 Sep 2017). Pakistan Should Back Rohingya Rights Abroad and at Home. *Human Right Watch*.

Shwe Aung & Feliz Solomon. (16 May 2014). Battle Lines Drawn on Interfaith Marriage Proposal. *Democratic Voice of Burma*.

Thant Myint-U. (19 October 2017). A resurgent nationalism is shaping Myanmar politics. *Nikkei Asian Review*.

The New Light of Myanmar. (19 June 2012). Two who rob, rape and murder a woman from Kyauknimaw Village sentenced to death.

The New Light of Myanmar. (5 June 2012). Three murderers who raped, stabbed a woman to death to be brought to trial soonest.

United Nation Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (Mar-Dec 2018). *JRP for Rohingya Humanitarian Crisis*.

Will Worley. (11 Sep 2017). Dalai Lama: Buddha would have helped Burma's Rohingya Muslims. *The Independent*.

Zeba Siddiqi. (22 Jan 2018). Bangladesh says start of Rohingya return to Myanmar delayed . *Reuters*.

Zoltan Barany. (April 16, 2018). Where Myanmar Went Wrong. From Democratic Awakening to Ethnic Cleansing. *Foreign Affair*.

Alex Nowrasteh. (4th Jan 2018). What is nationalism and what does it mean for Liberty? *Cato Institute*.

Alexandra Stevenson. (6 Nov 2018). Facebook Admits It Was Used to Incite Violence in Myanmar. *The New York Times*.

Beech H. (1st Jul 2013). The Face of Buddhist Terror. *Time Magazine*.

Benedict Anderson (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Emilie Biver. (Spring 2014). *Religious nationalism: Myanmar and the role of Buddhism in anti-Muslim narratives. An analysis of Myanmar's ethnic conflicts through the lens of Buddhist nationalism*. Lund University.

Ferrie, Jared & Min Zayar Oo. (11 Sep 2013). Myanmar Buddhist Committee Bans AntiMuslim Organizations. *Reuters*.

Human Rights Council. (17 Sep 2018). *Report of the detailed findings of the Independent International Fact-Finding Mission on Myanmar*. p322

Human Rights Watch (2013). *All You Can Do Is Pray: Crimes Against Humanity and Ethnic Cleansing of Rohingya Muslims in Burma's Arakan State*, USA: Human Rights Watch.

Human Rights. (27 Aug 2018). U.N. says Myanmar leaders should be tried in court for genocide against Rohingya

International Crisis Group. (1st Oct 2013). *The Dark Side of Transition: Violence Against Muslims in Myanmar*. Asia Report No. 251.

Kinnvall, C. (2004). Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity and the Search for Ontological Security, *Political Psychology*, 25(5).

- Leonard W. Doob. (1964). *Patriotism and Nationalism: Their Psychological Foundations*. Yale University Press
- Louis Snyder. (1978). *Roots of German Nationalism*. Indiana University Press.
- Nhà xuất bản Từ điển Bách khoa. (2005). *Từ điển bách khoa toàn thư*.
- Phan Huy Lê (10th 09 2008). Báo cáo tại tọa đàm “Vấn đề dân tộc và Chủ nghĩa dân tộc ở Việt Nam cuối thế kỷ XIX –đầu thế kỷ XX” tại Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn, 10/9/2008.
- Radio Free Asia*. (15 Jan 2014). Myanmar Buddhist Monks Launch Group for ‘Defending Religion’.
- Robert Kaplan. (March/ April, 2016). Eurasia’s Coming Anarchy. *Foreign Affairs*.
- Shiraishi Masaya. (2000). *Phong trào dân tộc Việt Nam và quan hệ của nó với Nhật Bản và châu Á*. Vol 2, Chính trị Quốc gia, Hanoi.
- United Nation Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (Mar-Dec 2018). *JRP for Rohingya Humanitarian Crisis*.
- Zoltan Barany. (April 16, 2018). Where Myanmar Went Wrong. From Democratic Awakening to Ethnic Cleansing. *Foreign Affair*.
- Arthur J. Dommen. (2001). *The Indochinese experience of the French and the Americans : nationalism and communism in Cambodia, Laos, and Vietnam*. Indiana University Press
- Antlöv, Hans & Tønnesson. (Ed) (1994). *Imperial Policy and Southeast Asian Nationalism 1930-1957*. Curzon Press Ltd.
- Nicholas Tarling. (2004). *Nationalism in Southeast Asia. ‘If the people are with us’*. Routledge
- Amitav Acharya . (2012). *The making of Southeast Asia ; intemational relations of a region*. The Institute of Southeast Asia n Studies - ISEAS Publishing
- Sanitsuda Ekachai. (3th Jun 2015). Nationalism is Thailand's true religion. *Bangkok Post*
- Anthony Reid. (2010). *Imperial Alchemy. Nationalism and Political Identity in Southeast Asia*. Cambridge University Press
- Mahtani, Shibani. (22 Jul 2013). Myanmar Plan to Curb Interfaith Marriage Gains Support. *Wall Street Journal*.
- Thant Myint-U. (19 October 2017). A resurgent nationalism is shaping Myanmar politics. *Nikkei Asian Review*.
- Crisis Group Report. (22 Oct 2014). *Myanmar: The Politics of Rakhine State*.
- Leah Libresco. (11/05/2015). Myanmar’s Rohingya Refugees Are The World’s Largest Group of Stateless People. *ABC News*.
- J Kennedy. (1968). *Asian Nationalism in the Twentieth Century*. Palgrave Macmillan
- Su-ming Khoo. (1999). *Envisioning the Malaysian Nation: Ethnic Nationalism or Corporate Capitalism?* in Kevin J. Brehony & Naz Rassool.. *Nationalisms old and new*. ST. MARTIN'S PRESS, INC.,